

LIETUVOS PIRMAJAM NACIONALINIAM JŪRLAPIUI – 20 METŲ

Tomas Duksa¹, Ilona Urbanavičienė², Valdas Urbanavičius²

¹Kartografų draugija, ²Kauno kolegija

Anotacija. Straipsnis skiriamas pirmajam nacionalinio jūrlapio dvidešimtmečiui. Atkūrus Nepriklausomybę, iškilo būtinybė turėti Lietuvos teritorinių vandenų ir ekonominės zonos Baltijos jūroje kartografavimo planus – jūrlapius. Jūrlapiai – tai juridiniai dokumentai, kuriuose vaizduojami valstybių sienos, ekonominės zonos ir teritorinės jūros ribos Baltijos jūroje. 1994 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą Nr. 936 „Dėl Lietuvos geodezinių koordinacių sistemos įvedimo“, kuriame nurodoma, kad jūrlapiai krašto apsaugos, aeronavigacijos bei jūrų navigacijos reikmėms turi būti sudaromi pagal pasaulinę WGS-84 koordinacių sistemą ir įvedant nacionalinį žymėjimą.

Straipsnyje analizuojami navigacinių žemėlapių turinys, reikalavimai nacionaliniams žemėlapiams sudaryti, pateikiamos Lietuvos Respublikai priklausančios Baltijos jūros erdvės ir jų delimitavimo principai su Rusija. Tyrimui atlikti panaudoti tyrimo metodai: teisinis-normatyvinis dokumentų analizės metodas, nacionalinio jūrlapio, jūrų navigacinio žemėlapių turinio reikalavimų įvertinimui analitinis - loginis metodas bei lyginamasis kartografavimo lyginamasis kartometrinis tyrimo metodas.

Išanalizavus pirmojo nacionalinio jūrlapio kūrimo ir naudojimo principus nustatyta, kad prasidėjusios derybos su Rusijos Federacija dėl valstybės sienos, teritorinės jūros ir ekonominės zonos ribų Baltijos jūroje paskatino pirmojo nacionalinio navigacinio jūrlapio sukūrimą. Kiekviena valstybė grindė savo pozicijas tarptautinės teisės normomis. Lietuvos Respublika, atkūrusi šalies Nepriklausomybę ir atgavusi tarptautinį pripažinimą, grąžino savo teises Baltijos jūros akvatorijai. Lietuva, kaip jūrinė valstybė, privalo apsirūpinti ir aprūpinti NATO valstybes šiuolaikiškais navigaciniais jūrlapiais, pagamintais pagal tarptautinių organizacijų reikalavimus. Pagrindinė jūrlapių paskirtis – užtikrinti saugią laivų navigaciją Lietuvos atsakomybės vandenyse.

Raktiniai žodžiai: jūrlapis, Baltijos jūrų erdvė, WGS-84 koordinacių sistema.

Įvadas

1990-ųjų kovo 11-osios aktu deklaruotas Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimas tapo pamatu kurtis naujam valstybės valdymo modeliui.

Nepriklausomybės judėjimai Baltijos šalyse išreiškė siekį pereiti nuo komandinės prie rinkos ekonomikos, ne tik sukuriant naujas demokratines institucijas, bet ir teisinius pagrindus joms veikti.

Atkūrus Nepriklausomybę, Lietuvos geodezininkams ir kartografams iškilo daug sudėtingų ir įvairių problemų, susijusių su Lietuvos geodezinio pagrindo sukūrimu, šalies valstybinės reikšmės kartografavimo darbais, gaminant specializuotus žemėlapius navigacijos reikmėms. Lietuvos kartografai neturėjo darbo patirties, nes iki Nepriklausomybės atkūrimo tai buvo sovietinių centrinių kartografijos organizacijų ir žinybų prerogatyva. Tuomet Lietuvoje nebuvo ilgalaikės krašto kartografavimo programos, naujausios technikos, šiuolaikinių technologijų taikymo Lietuvos teritorijai kartografuoti. Reikėjo aprūpinti vartotojus nauja kartografinė medžiaga, parengti techninius geodezinių bei kartografinių darbų normatyvus, metodikas.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės sprendimu susidariusioms problemoms spręsti 1991m. buvo įkurta Valstybinė geodezijos tarnyba prie Statybos ir urbanistikos ministerijos, kurios nuostatuose (Lietuvos..., 1991) buvo nustatyti svarbiausieji Valstybinės geodezijos tarnybos uždaviniai, funkcijos geodezijos ir kartografijos srityse. Šiuose nuostatuose, be kitų įvardytų pagrindinių uždavinių, buvo patvirtinta, kad Valstybinė geodezijos tarnyba

rengia pasiūlymus dėl Respublikos teritorijos, jos teritorinių vandenų, jūros šelfo geodezinio ir kartografinio aprūpinimo, teikia pagal laivų savininkų ir aviakompanijų paraiškas jiems reikalingą kartografinę medžiagą, kad Tarnyba koordinuoja ir kontroliuoja įmonių, įstaigų bei organizacijų atliekamus geodezinius, kartografavimo valstybinės reikšmės darbus Respublikos teritorijoje, vidaus ir teritoriniuose vandenyse [7].

1994 metų pabaigoje Lietuvos Respublikos Vyriausybė reorganizavo Valstybinę geodezijos tarnybą prie Statybos ir urbanistikos ministerijos bei Žemės ūkio ministerijos Žemės tvarkymo departamentą ir nuo 1995 m. sausio mėn. įsteigė Valstybinę žemėtvarkos ir geodezijos tarnybą prie Žemės ūkio ministerijos (Lietuvos,... 1995). Valstybinės žemėtvarkos ir geodezijos tarnybos Geodezijos ir kartografijos departamento uždaviniai ir funkcijos – analogiški buvusios Valstybinės geodezijos uždaviniams ir funkcijoms. Šio departamento Kartografijos skyrius buvo atsakingas už Lietuvos teritorijos kartografavimą, taip pat ir už specializuotų žemėlapių navigacijos reikmėms – jūrlapių ir aeronavigacinių žemėlapių - gamybos organizavimą bei leidybą.

1995 m. Geodezijos ir kartografijos departamentas Kartografijos skyrius organizavo pasitarimą, kuriame buvo nutarta sudaryti hidrografijos koordinacinę darbo grupę. Buvo sudaryta grupė iš suinteresuotų ministerijų ir žinybų atstovų, kurie turėjo numatyti navigacinių jūrlapių gamybos darbų eigą. Lietuva po Nepriklausomybės atkūrimo nebuvo atgavusi iš Rusijos Federacijos žinybų savo atsako-

mybės vandenims (teritorinei jūrai ir ekonominei zonai) leidybinių originalų, todėl jų gamyba reikalauja papildomų finansinių ir darbo išteklių.

Tuo metu buvo tikslinga spręsti valstybės sienų, teritorinės jūros ir ekonominės zonos ribų Baltijos jūroje delimitavimo teorinius ir praktinius klausimus (Vaitkevičienė, 2001).

Tyrimo objektas:

Baltijos jūros kartografavimas.

Tyrimo tikslas: pateikti pirmojo nacionalinio jūrlapio sudarymo principus ir Lietuvos atsakomybės vandenims vertinimą bei valstybės institucijų jūrinei kartografinės veiklos raidą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Įvardyti pirmojo nacionalinio navigacinio jūrlapio sukūrimo priežastis.
2. Pagrįsti Lietuvos Respublikai priklausančias Baltijos jūros erdves.
3. Pateikti Baltijos jūros erdvių su Rusija delimitavimo principus.
4. Įvertinti pirmojo nacionalinio navigacinio jūrlapio valstybės sienų, teritorinės jūros ir ekonominės zonos ribas.

Tyrimo taikomi metodai: siekiant tyrimo tikslo, nuo Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo nuosekliai analizuojama Lietuvos valstybinių institucijų jūrinės kartografavimo veiklos raida, vadovautasi teisiniu- normatyviniu metodu. Išsiaiškinant nacionalinio jūrlapio, jūrų navigacinio žemėlapiu turinio reikalavimų įvertinimui naudotas analitinis-loginis ir lyginamasis kartometrinis tyrimo metodai.

Reikalavimai nacionaliniams jūrlapiams: jūrų navigacinių žemėlapių turinys

Kiekviena Baltijos jūros valstybė „dengia“ priekrantinę dalį, teritorinę jūrą ir ekonominę zoną nacionaliniais jūrlapiais, kurių kiekvienas apima jos šaliai priklausančią geografinį rajoną. Kad būtų nenutrūkstamas ryšys su kaimyninėmis teritorijomis laivybos tikslu, sudaromi jūrlapiai turi turėti persidengiančias teritorijas. Jūrlapiuose užtikrinamas informacijos ir duomenų patikimumas (Calder, 2012; Kessler, 2015).

Jūrlapiai sudaromi atitinkamais sutartiniais ženklais bei masteliu tam tikroje kartografinėje projekcijoje, nustatytoje koordinacių ir aukščių sistemose bei nomenklatūrinių lapų skaidymo ir indeksų sistemose. Jūrlapyje pateikta informacija turi būti aiški, įskaitoma, pateikiama pagal tarptautinių specifikacijų rekomendacijas, reikiamo atvaizdavimo tikslumo (hidrografiniams parametrų gauti naudojama techninė įranga) ir užtikrinant saugią navigaciją (Kessler, 2015).

Jūrlapio turinys kaip ir bet kurio kito žemėlapiu, siejamas su jo paskirtimi ir turi būti šiuolaikiškas.

Analoginėje formoje, priklausomai nuo užimamos teritorijos jūrlapiai spausdinami nustatyto standarto lapuose: 75x100cm, 75x50cm, 38x50cm

(Vaitkevičienė, 2001). Jeigu kuri nors priekrantinio rajono dalis netelpa šio mastelio jūrlapyje, tuomet ta dalis, kaip intarpas, įdedama laisvoje nuo informacijos jūrlapio dalyje. Jūrlapiams suteikiamas penkiaženklis nomenklatūrinis lapo numeris. Tam tikrais atvejais prie jūrlapio skaitmeninio nomenklatūrinio numerio gali būti pridėtas raidinis simbolis.

Jūrlapio turinys suprantamas, kaip visų šiame jūrų žemėlapyje pažymėtų elementų visuma (Kessler, 2015).

Jūrlapio turinį sudaro [3]:

- geografiniai ir navigaciniai elementai;
- tekstinė dalis;
- papildomų charakteristikų elementai ir kt.

Jūrlapio turinio geografiniai elementai: jūros priekrantinės dalies, įlankų, užutėkių, upių, gyvenviečių, kelių scheminis pavaizdavimas;

- jūros dugno reljefo pavaizdavimas;
- valstybių sienų ribos;
- kitos geografinės informacijos atvaizdavimas.

Jūrlapio turinio navigaciniai elementai: uostų, kanalų, farvaterių, navigacinių kliūčių (paskendusių laivų, seklumų), navigacinių priemonių (švyturių, radiošvyturių, navigacinių ženklų, plūdurių ir kt.), navigacinių orientyrų krante (kaminų, bokštų), magnetinės deklinacijos duomenų ir kita navigacinė informacija.

Tekstinė dalis (užrašai):

- jūrlapio pavadinimas, kuris atitinka vaizduojamą jūros rajoną;
- jūrlapio mastelis;
- vietovardžių ir kitų geografinių elementų pavadinimai;
- paaiškinamieji ir perspėjantys užrašai (pvz.: informacija apie pavojingus ir draudžiamus plaukiojimo rajonus);
- informacija apie jūrlapio leidybos metus ir apie atliktą jūrlapio korektūrą.

Papildomų charakteristikų elementai jūrlapyje:

- intarpai, kuriuose gali būti pavaizduoti nedideli stambaus mastelio svarbių priekrantinės dalies navigacinių objektų planai.
- įvairios lentelės su duomenimis, pavaizduotų jūrlapyje švyturių, navigacinių ženklų brėžiniai ir kt.
- Valstybių sienos, demarkacinės linijos jūrlapiuose vaizduojamos kaip galima tiksliau.

Turinio elementai jūrlapiuose pateikiami sutartiniais ženklais, galimi scheminiai objektų piešiniai. Švyturių šviesų charakteristikos, jūros dugno grūntų charakteristikos pateikiamos santrumpų pavidalu. Gyliai jūrlapiuose pateikiami decimetrų tikslumu, o pats dugno reljefas su vienodomis gyliu reikšmėmis pavaizduojamas izobotomis. Jūrlapiuose jos dažniausiai jungia 10 m, 20 m, 50 m, 100 m, 200 m gylius (Kessler, 2015).

Povandeninis reljefas ir gyliai farvaterių vieto-

se, rekomenduojamuose laivams keliuose, kanalų įplaukos vietose rodomi jūrlapiuose didesniu tankiu. Jūrlapiuose nemasteliniais sutartiniais ženklais žymimi švyturių ir navigacinių ženklų aukščiai, taip pat navigacinės priemonės: švyturiai, šviečiantys ir nešviečiantys navigaciniai ženklai, plaukiojantys švyturiai, plūdurai.

Pirmasis Lietuvos nacionalinis navigacinis jūrlapis

Valstybės sienų, teritorinės jūros ir ekonominės zonos ribų Baltijos jūroje delimitavimo klausimai pagreitino naujo nacionalinio jūrlapio sudarymo galimybes. 1994 m. Valstybinė geodezijos tarnybos Kartografijos skyrius (jo atsakingi darbuotojai: vedėja D. Mardosienė, vyriausiasis specialistas specializuotiems žemėlapiams T. Duksa (straipsnio autorius)) pradėjo organizuoti pirmojo nacionalinio jūrlapio gamybos parengimo darbus. Iš Vandens transporto valstybinės kontrolės ir saugaus plaukiojimo inspekcijos Jūrlapių korektūros skyriaus Valstybinė geodezijos tarnyba įsigijo Rusijos išleistus jūrlapius ir navigacinę literatūrą Baltijos jūrai: locijas, navigacinių ženklų ir šviesų leidinių, jūrlapių atlasus, įvairių metų pranešimus jūrininkams, uostų schemas ir kt. Minėti Klaipėdos jūrų uosto, Klaipėdos uosto prieigų, Lietuvos teritorinių ir ekonominių vandenų ir kiti jūrlapiai buvo išleisti tarybiniais metais rusų kalba, jie neatitiko mūsų šalies šiandienės navigacinės - hidrografinės būklės, nes paskutiniai matavimai Lietuvos atsakomybės vandenyse buvo atlikti tuometinės TSRS (SSSR) hidrografinių tarnybų 1981-1983 metais [3].

Pagal 1994 m. sausio 21 d. pasirašytą sutartį tarp Lietuvos Respublikos Valstybinės geodezijos tarnybos ir JAV Gynybos departamento Gynybos kartografijos agentūros (dabar Nacionalinė vaizdų kartografavimo agentūra), Tarnyba iš minėtos agentūros nuolat gaudavo įvairią specialiąją kartografinę medžiagą, taip pat jūrų ir oro navigacijos leidinius, jūrlapius Baltijos jūros regionui. 1994 metais Valstybinė geodezijos tarnyba gavo jūrlapių iš Estijos, Latvijos, Anglijos jūrinių administracijų. Ši kartografinė medžiaga buvo labai vertinga Kartografijos skyriaus specialistams rengiant krašto kartografavimo programas, normatyvus, planuojant valstybinės reikšmės kartografijos darbus, vykdant parengimo darbus Lietuvos Respublikos teritorinei jūrai, ekonominei zonai ir kontinentiniam šelfui Baltijos jūroje.

1994 metais Valstybinė geodezijos tarnybos Kartografijos skyrius užmezgė ryšius su Sankt Peterburgo centrine kartografijos įmone ir pasirašė su ja sutartį dėl nacionalinio jūrlapio (nomenklatūrinis numeris 22006) 1:200 000 mastelio leidybinių originalų gamybos ir jūrlapio tiražo išspausdinimo [3]. Vykdamas sutartį buvo atliekami šio jūrų navigacinio žemėlapiu paruošiamieji darbai – tekstinė dalis, visi užrašai, santrumpos, geografinių elementų pavadinimai,

paiškinamieji ir perspėjantys užrašai bei kita informacija buvo išversta į lietuvių kalbą. Jūrlapio turinys, tekstinė dalis, užrašai ir navigacinė informacija buvo derinami su suinteresuotų organizacijų ir žinybų atstovais. Kartografijos skyriui konsultacijas teikė pagrindiniai jūrlapių naudotojai: Klaipėdos universiteto Jūrų technikos fakulteto Laivybos katedra, Klaipėdos aukštesnioji jūreivystės mokykla (dabar – Lietuvos aukštoji jūreivystės mokykla), Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija, Lietuvos Respublikos karinės jūrų pajėgos, Vandens transporto valstybinės kontrolės ir saugaus plaukiojimo inspekcija, Aplinkos apsaugos ministerijos žuvų išteklių departamentas, Geologijos instituto Baltijos jūros geologijos skyrius. Paminėtame jūrlapyje pateikti rusiški geografiniai pavadinimai, vietovardžiai buvo transliteruojami pagal lotynizacijos taisykles [3].

1995 m. Valstybinės žemėtvarkos ir geodezijos tarnybos Geodezijos ir kartografijos departamento užsakytu Sankt Peterburgo centrinėje kartografijos įmoneje buvo parengti jūrlapio leidybiniai originalai ir išspausdintas nedidelis pirmojo nacionalinio navigacinio jūrlapio „Nuo Papės švyturio iki Gdanskio įlankos“ 1:200 000 mastelio tiražas (Vaitkevičienė, 2001). Jūrlapyje liko Rusijos jūrlapių nomenklatūros sistemos numeris 22006, tik jis buvo papildytas simboliu L (Lietuvos indeksas) [3]. Jūrlapis 22006-L buvo sudarytas 1942 metų koordinacinių sistemoje ir neatitiko tarptautinių reikalavimų.

1994 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą Nr. 936 „Dėl Lietuvos geodezinių koordinacinių sistemos įvedimo“ (Lietuvos..., 1994), kuriuo vadovaudamasi Valstybinės žemėtvarkos ir geodezijos tarnybos Geodezijos ir kartografijos departamento Kartografijos skyrius parengė Lietuvos jūrlapių nacionalinės numeracijos projektą WGS-84 koordinacinių sistemoje. Šio nutarimo 3 punktas skelbė: „sudaryti žemėlapius krašto apsaugos, aeronavigacijos bei jūrų navigacijos reikmėms pasaulinėje geodezinių koordinacinių sistemoje WGS-84 (World Geodetic System)“ [8].

Valstybinės žemėtvarkos ir geodezijos tarnyba įpareigojo kartografinę įmonę UAB „Aerogeodezijos institutas“ atnaujinti pirmąjį nacionalinį jūrlapį „Nuo Papės švyturio iki Gdanskio įlankos“ pagal WGS-84 koordinacinių sistemos reikalavimus (1 pav.).

Jūrlapiui Nr. 82001 sudaryti panaudotas matematinis pagrindas:

- WGS-84 elipsoidas;
- normalioji lygiakampė cilindrinė Merkatoriaus projekcija;
- gyliai jame buvo pateikti metrais pagal vidutinį daugiametį jūros lygį;
- rėmelio kerčių elipsoidinės WGS-84 koordinatės perskaičiuotos iš pirmojo, 1942 sistemos koordinacinių sistemos, navigacinio jūrlapio 22006-L.

1 pav. Pirmojo nacionalinio jūrlapio Nr. 82001 „Nuo Papės švyturio iki Gdanskio įlankos“ fragmentas.
Šaltinis UAB „Aerogeodezijos institutas“

Atnaujinto jūrlapio legenda buvo papildyta nauja informacija: pateiktos santrumpų lentelės lietuvių ir anglų kalbomis, parodyti papildomi orientyrai krante, valstybės sienų ribos sausumoje, teritorinėje jūroje.

Lietuvos Respublikai priklausančios Baltijos jūros erdvės

Lietuvos Respublika, atkūrus šalies Nepriklausomybę ir atgavus tarptautinį pripažinimą, grąžino savo teises Baltijos jūros akvatorijai. 1994 m. įsigi-

liojo 1982 m. konvencija, pagal kurią yra išskiriamos jūrų erdvės (Jungtinių..., 1982) :

- vidaus vandenys;
- teritorinė jūra;
- gretutinė zona;
- išskirtinė ekonominė zona;
- kontinentinis šelfas;
- tarptautinis jūros dugno rajonas už kontinentinio šelfo ribų.

Teritorinės jūros, ekonominės zonos ir kontinentinio šelfo pasidalinimą tarp valstybių reguliuoja tarptautinės konvencijos. Valstybės suverenitetas

išsiplėčia už jos sausumos teritorijos į jūros juostą, esančią prie kranto, ir vadinamą teritorinę jūrą. Šiuo metu Lietuvos Respublikai Baltijos jūroje priklauso teritorinių vandenų akvatorija, nutolusi nuo kranto 12 jūrmylių (Tarptautinis hidrografijos biuras (1929 m.) nustatė tarptautinę standartinę jūrmylę – suapvalintą jos vidutinę reikšmę, lygią 1852 m) atstumu, tai sudaro 22.22 km.

Pirmą kartą teritorinės jūros teisinis statusas ir režimas buvo nustatytas 1958 m. Jungtinių tautų jūrų teisės konferencijoje.

Teritorinės jūros ir gretutinės zonos konvencijos (Konvencija..., 1958). 1 straipsnyje nurodoma, kad valstybės suverenitetas apima ne tik jos sausumos teritoriją ir vidaus vandenį, bet ir gretimą jos pakrantėms jūros zoną, kuri vadinama teritorine jūra. Taip pat suverenitetas apima ir oro erdvę virš teritorinės jūros, jos dugną ir po juo esančius klodus. Tokias pat nuostatas įtvirtina ir 1982 m. konvencija (Jungtinių..., 1982). 1982 m. buvo pasiektas sprendimas – teritorinės jūros plotis negali viršyti 12 jūros mylių. Teritorinėje jūroje egzistuoja pakrantės jūros jurisdikcija. Teritorinę jūrą reikia traktuoti kaip valstybės teritorijos dalį, kuriai yra taikomas suverenitetas. Pakrantės valstybė turi teisę nustatyti tokį teritorinės jūros režimą, kuris atitinka jos politinius, ekonominius ir gynybinius interesus. Tam, kad nustatytume teritorinės jūros ribas, reikia kelių parametrų. Tai išeitinė teritorinės jūros bazinė linija, kuri nustatoma tiesiomis linijomis jungiant labiausiai išsikišusius į jūrą sausumos taškus. Nustatant šias linijas negalima nukrypti nuo bendros linijos, ji svarbi tuo, kad visos jūros erdvės bus matuojamos nuo šios linijos. Kitas parametras – išorinė teritorinės jūros linija, kurios reikia atriboti teritorinę jūrą tarp greta esančių valstybių.

1995 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą Nr. 816, kuriuo patvirtino Lietuvos Respublikos valstybės sienos jūroje ir teritorinės jūros apsaugos koncepciją, kurios tikslas – nustatyti bendrusius Lietuvos Respublikos valstybės sienos jūroje ir teritorinės jūros apsaugos principus (Lietuvos..., 1995).

Gretutinė zona (Konvencija..., 1958) – gretima teritorinei jūrai zona. Joje pakrantės valstybė gali vykdyti kontrolę, kurios reikia siekiant: užkirsti kelią muitinės, mokesčių, imigracijos ar sanitarijų įstatymų ir kitų teisės aktų pažeidimams jos teritorijoje ar teritorinėje jūroje, nubausti už anksčiau minėtų įstatymų ir kitų teisės aktų pažeidimą, padarytą jos teritorijoje ar teritorinėje jūroje. Gretutinė zona negali tęstis toliau kaip 24 jūrmylės nuo bazinių linijų, nuo kurių yra matuojamas teritorinės jūros plotis. Gretutinė zona yra dar 12 jūrmylių už teritorinės jūros. Joje pakrantės valstybės gali vykdyti muitų, mokesčių, emigracijos ir sanitarijos kontrolę.

Ekonominių zonų terminas atsirado po Antrojo pasaulinio karo, kai valstybės, kurių didelę nacio-

nalinio biudžeto pajamų dalį sudarė pajamos iš žvejybos vandenyse, pradėjo reikšti nepasitenkinimą, kad jų vandenyse žvejoja kitų valstybių laivai. Šios valstybės paskelbė 200 mylių pločio ekonominių vandenų zoną. Septintajame dešimtmetyje Baltijos jūros ekonomines zonas pasidalijo TSRS su Švedija, Suomija, Lenkija. 1982 m. Konvencijos 55 str. skelbia (Jungtinių..., 1982): išskirtinė ekonominė zona yra už teritorinės jūros ir su ja besiribojantis rajonas, kuriame galioja ypatingas teisinis režimas, pagal kurį yra nustatomos pakrantės valstybės teisės ir jurisdikcija bei kitų valstybių teisės ir laisvės. Išskirtinės ekonominės zonos apibrėžimą pateikia 1982 m. konvencija. Išskirtinės ekonominės zona tęsiasi iki 200 jūrmylių pločio, matuojant nuo išeitinių bazinių linijų, nuo kurių yra matuojamas teritorinės jūros plotis. Čia pakrantės valstybė gali priimti tik tokius įstatymus ir taisykles, kurie būtų skirti išvengti, sumažinti ar apsaugoti šią jūros dalį nuo užteršimo iš laivų, saugoti ir valdyti gyvuosius išteklius ir negyvosios gamtos turtus, kurie yra vandenyse virš jūros dugno, jūros dugne ir jo gelmėse, tyrinėti bei eksploatuoti išskirtinę ekonominę zoną ir kurie atitiktų bendrai pripažintą tarptautinės teisės normas ir standartus. Ekonominėje zonoje trečiosios valstybės naudojami laivybos laisvė, perskridimo laisvė bei povandeninių kabelių ir vamzdžių tiesimo laisvė. Valstybės ekonominėje zonoje kitų valstybių laivams yra draudžiama be leidimų žvejoti, atlikti naftos paieškas. Lietuva savo ekonominiame zonoje turi teisę statyti įvairius statinius, dirbtines salas, vykdyti jūrinius tyrimus, vykdyti išteklių eksploataciją nepažeidžiant laivininkystės saugumo, tikrinti kitų valstybių laivus, atsідūrusius mūsų ekonominiame zonoje, vykdyti ištikto nelaimės laivų paieškos ir gelbėjimo darbus, spręsti ginčus dėl aplinkosaugos.

Pakrantės valstybės kontinentinis šelfas apima jūros dugną ir po juo esančius klodus tų povandeninių rajonų, kurie yra už jos teritorinės jūros per visą jos sausumos teritorijos natūralų tęsinį iki žemyno povandeninio krašto išorinės ribos, arba per 200 jūrmylių nuo bazinių linijų, nuo kurių yra matuojamas teritorinės jūros plotis, jeigu žemyno povandeninio krašto išorinė riba nesiekia šio atstumo. Pakrantės valstybės kontinentinis šelfas – tai natūralus teritorijos tęsinys po jūra, šioje erdvėje valstybė vykdo suverenias teises tiriant jūros dugną ir eksploatuojant jo natūralius resursus. Tai yra šios valstybės prigimtinė teisė [11].

Vyriausybė 2004 metais patvirtino Lietuvos teritorinės jūros, gretutinės zonos, išskirtinės ekonominės zonos ir kontinentinio šelfo ribas bei paskyrė ministerijoms, Vyriausybės įstaigoms parengti reikiamus teisės aktus, kuriais būtų suformuota įstatymų ir kitų teisės aktų sistema (Lietuvos..., 2004).

Vyriausybės nutarimu deklaruotos ribos apibrėžia akvatorijos dalį Baltijos jūroje, kurioje galioja visiškai ar dalinė Lietuvos jurisdikcija. Tai leidžia

efektyviau eksploatuoti ir kontroliuoti gamtos išteklius, saugoti aplinką nuo taršos, užtikrinti laivybos ir navigacijos saugumą, kontroliuoti valstybės sieną.

Lietuvos teritorinė jūra yra apribota nuo kranto bazine linija, iš šiaurės ir pietų – dvišalėmis sutartimis su Latvija ir Rusija nustatytais linijomis, vakaruose – riba, nustatyta vadovaujantis Lietuvos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymu [12] bei Konvencijos nuostatomis [2]. Lietuvos išskirtinė ekonominė zona, sutampanti su kontinentiniu šelfu, apribota nuo kranto išorine teritorinės jūros riba, iš pietų ir šiaurės – dvišalėmis sutartimis nustatytais linijomis, vakaruose - linijomis, sutampančiomis su Švedijos žvejybinės zonos riba, kurios padėtis deklaruota šios šalies įstatymu ir bus patikslinta sutartimi tarp Lietuvos ir Švedijos. Lietuvos gretutinės zonos riba nustatyta remiantis Konvencijos nuostatomis ir yra nutolusi 24 jūrmyle nuo kranto. Gretutinės zonos paskirtis – muitinės, mokesčių, sanitarijos ir kitų pažeidimų prevencija.

Valstybės sienos delimitavimo žemėlapių, tarp jų ir jūrlapių, sudarymas buvo Valstybinės žemėtvarkos ir geodezijos tarnybos Geodezijos ir kartografijos departamento, vėliau - Valstybinės geodezijos ir kartografijos tarnybos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, prerogatyva. Valstybės sienos nustatymas yra gana sudėtingas ir ilgai trunkantis procesas. Paprastai sienos linija tarp valstybių yra nustatoma susitarimo būdu, tai įtvirtinant dvišale sutartimi, kuri atriboja abiejų valstybių teritorijas. Valstybės sienai delimituoti paprastai turi įtakos teritoriniai ginčai. Vykstant deryboms dėl sienų jūroje nustatymo, susiduriama su pakrantės valstybių politiniais, strateginiais ir ekonominiais interesais, įvairiais subjektyviais ir objektyviais veiksniais. Lietuvos Respublika, atkūrusi šalies Nepriklausomybę ir atgavusi tarptautinį pripažinimą, grąžino savo teises Baltijos jūros akvatorijai.

1997 m. spalio 24 d. Maskvoje buvo pasirašyta Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutartis dėl išskirtinės ekonominės zonos ir kontinentinio šelfo atribojimo Baltijos jūroje. Paminėtoje sutartyje su Rusija, Lietuvos jūrlapyje Nr. 82001 „Nuo Papės švyturio iki Gdanskos įlankos“ 1:200 000 (WGS-84 koordinacių sistema) ir Rusijos jūrlapyje Nr. 22055 (1942 m. koordinacių sistema) buvo pažymėtos linijos, atribojančios teritorinę jūrą, išskirtinę ekonominę zoną ir kontinentinį šelfą tarp Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos (Kumetaitis, Isokaitė 2009).

1999 m. liepos 9 d. buvo pasirašyta Lietuvos Respublikos ir Latvijos Respublikos sutartis dėl teritorinės jūros, išskirtinės ekonominės zonos ir kontinentinio šelfo atribojimo Baltijos jūroje. Paminėtoje sutartyje su Latvija Valstybinės geodezijos ir kartografijos tarnybos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės sudarytame jūrlapyje Nr. 82002 „Nuo Liepojos iki Tarano iškyšulio“ 1:225 000 (WGS-84

koordinacių sistema) buvo pažymėtos linijos, atribojančios teritorinę jūrą, išskirtinę ekonominę zoną ir kontinentinį šelfą tarp Lietuvos Respublikos ir Latvijos Respublikos. Paminėti jūrlapiai yra pridedami prie šių Sutarčių ir yra neatskiriama jų dalis bei pagrindinis juridinis kartografinis dokumentas. (Kumetaitis, Isokaitė 2009).

Pagrindinė jūrlapių paskirtis – užtikrinti saugią laivų navigaciją Lietuvos atsakomybės vandenyse. Krašto kartografavimo programoje buvo numatyta, kad Lietuva, kaip jūrinė valstybė, turi pati apsirūpinti ir aprūpinti NATO valstybes, Baltijos jūros regiono šalis savo nacionaliniais jūrlapiais. Jie turi būti pagaminti pagal IHO (Tarptautinės Hidrografijos Organizacijos), IMO (Tarptautinės Jūrų Organizacijos), NATO standartus (Vaitkevičienė, 2001) Lietuva pirmiausia turi pasirūpinti savo šalies atsakomybės vandenų (uostų, uostų prieigų, teritorinės jūros, ekonominės zonos) jūrlapių įvairiais masteliais parengimu, planuodama darbų finansavimą iš valstybės biudžeto lėšų. Pirmiausia nacionaliniais jūrlapiais turėjo būti aprūpinti Klaipėdos uosto laivai, žinybos, vykdančios jų nuolatinę korrektūrą (mažąją ir didžiąją) pažymėdamas navigacinės situacijos elementų pokyčius. Jūrlapiais turi būti aprūpinti visi laivai, įplaukiantys į mūsų valstybės uostus.

Sukuriant pirmąjį Lietuvos nacionalinį jūrlapį buvo įvykdyti tarptautiniai įsipareigojimai ir pasiekti teisingi sprendimai tarp Lietuvos ir gretimų jūrinių valstybių.

Išvados

1. Prasidėjusios derybos su Rusijos Federacija dėl valstybės sienos, teritorinės jūros ir ekonominės zonos ribų Baltijos jūroje delimitavimo Baltijos jūroje paskatino pirmojo nacionalinio navigacinio jūrlapio sukūrimą.
2. Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, Lietuva atgavo tarptautinį pripažinimą ir 1994 m. grąžino savo teises Baltijos jūros akvatorijai. Pagal 1982 m. konvenciją yra išskiriamos šios jūrų erdvės: vidaus vandenys, teritorinė jūra, gretutinė zona, išskirtinė ekonominė zona, kontinentinis šelfas, tarptautinis jūros dugno rajonas už kontinentinio šelfo ribų.
3. 1997 m. spalio 24 d. Maskvoje pasirašyta Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutartimi dėl išskirtinės ekonominės zonos ir kontinentinio šelfo atribojimo Baltijos jūroje siekiama užtikrinti Lietuvos valstybės ir jos sienų apsaugą, jūrų navigacijos saugumą. Išanalizavus derybų su Rusijos Federacija kartografinę medžiagą, galima daryti išvadą, kad abi valstybės grindė savo pozicijas tarptautinės teisės normomis.
4. Lietuva, kaip jūrinė valstybė, privalo apsirūpinti ir aprūpinti NATO valstybes šiuolaikiškais navigaciniais jūrlapiais, pagamintais pagal tarp-

tautinių organizacijų reikalavimus. Valstybės sienų, teritorinės jūros ir ekonominės zonos ribų Baltijos jūroje nustatymas yra sudėtingas ir ilgai trunkantis procesas.

Literatūra

1. Calder, N. (2012). *How to Read a Nautical Chart*, 2nd ed. Camden, ME: International Marine/Ragged Mountain Press.
2. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija. 1982 gruodžio 10 d. // Valstybės žinios. 2003, Nr. 107-4786. [žiūrėta 2016 09 26]. Prieiga per internetą: <www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A896A63BA90>
3. Jūrlapių sudarymo ir spaudos dokumentai (1996). Kaunas: UAB „Aerogeodezijos institutas“
4. Kessler, G.C. (2015) *Short Course on Nautical Charts and Basic Plotting*. [žiūrėta 2016 10 03]. Prieiga per internetą: <http://slideshowes.com/doc/1524755/short-course-on-nautical-charts-and-basic-plotting>
5. Konvencija dėl teritorinės jūros ir gretutinės zonos. 1958 balandžio 29d. // Valstybės žinios. 2002, Nr. 40-1472. [žiūrėta 2016 09 13]. Prieiga per internetą: <www.e-ar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.9DB78D07DA55>
6. Kumetaitis, Z.; Isokaitė, I. (2009) Lietuvos jūros erdvių delimitavimo teoriniai ir praktiniai aspektai. *Teisė* 70, 51-66.
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr.196 (1991 m. gegužės 15 d.) Dėl valstybinės geodezijos tarnybos nuostatų patvirtinimo. [žiūrėta 2016 09 15]. Prieiga per internetą: <www.e-ar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.99B3ADC8AD65>
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 936 (1994 m. rugsėjo 30 d.) Dėl Lietuvos geodezinių koordinačių sistemos įvedimo. [žiūrėta 2016 09 17]. Prieiga per internetą: <www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A896A63BA90C>
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1328 (1994 m. gruodžio 28 d.) Dėl Valstybinės geodezijos tarnybos prie Statybos ir urbanistikos ministerijos bei Žemės ūkio ministerijos Žemės tvarkymo departamento reorganizavimo. Valstybės žinios. 1995. Nr. 1-15.
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 816. (1995 m. birželio 8 d.) Dėl Lietuvos Respublikos Valstybės sienos jūroje ir teritorinės jūros apsaugos koncepcijos. Valstybės žinios. [žiūrėta 2016 10 13]. Prieiga per internetą: <www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.36F5713AC2EC>
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 177-6573 (2004 m. gruodžio 06 d.) Dėl Lietuvos Respublikos teritorinės jūros, gretutinės zonos, išskirtinės ekonominės zonos ir kontinentinio šelfo ribų patvirtinimo ir pavedimo ministerijoms ir Vyriausybės įstaigoms parengti reikiamus teisės aktus“ // Valstybės žinios. [žiūrėta 2016 10 01]. Prieiga per internetą: <www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.CC8B04756A29>
12. Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymas. Nr. VIII-1666 (2000 m. gegužės 9 d.) // Valstybės žinios, 2000-05-24, Nr. 42-1192. [žiūrėta 2016 10 29]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.101063>.
13. Vaitkevičienė, J. (2001). Lietuvos teritorinių vandenių ir ekonominės zonos jūroje kartografavimo planai. *Geografija* T.37(2), 53 - 57.

Summary

The article is dedicated to the 20th anniversary of the first national Nautical Chart of Lithuania. The restoration of independence resulted in the need to possess mapping plans of the Lithuanian territorial waters and economic zone in the Baltic Sea, i.e. Nautical Charts. A Nautical Chart is a legal document depicting state borders, economic zones and territorial sea boundaries in the Baltic Sea. In 1994, the Government of the Republic of Lithuania adopted Resolution No. 936 "On the Introduction of the Lithuanian Geodetic Coordinate System", which points out that for the purpose of national defence, aeronautical and maritime navigation Nautical Charts should be drawn in accordance with the global WGS-84 coordinate system and having introduced the national marking.

The article deals with the contents of navigational charts, requirements for national charts, areas of the Baltic Sea designated to the Republic of Lithuania and the principles of their delimitation with Russia.

To conduct the research, the following methods have been applied: legal-normative document analysis, analytical-logical, comparative cartometric research methods.

The analysis of the principles of the development and use of the first national Nautical Chart revealed that negotiations with the Russian Federation on the state border, territorial sea and the delimitation of the economic zone boundaries in the Baltic Sea led to the development of the first national Nautical Chart. Each country grounded their positions under the international law. After the restoration of independence and its international recognition, the Republic of Lithuania restored its rights in the aquatic environment of the Baltic Sea. Lithuania as a maritime state is obliged to provide itself and NATO countries, states of the Baltic Sea region with navigational Nautical Charts drawn in compliance with the requirements of international organizations. The main purpose of Nautical Charts is to ensure safe navigation of vessels in waters under the responsibility of Lithuania.

Key words: Nautical Chart, the Baltic maritime zones, WGS-84 coordinate system.

Informacija apie autorius

Tomas Duksa. Lietuvos kartografų draugijos narys, Lietuvos geografijos draugijos narys. Mokslinių tyrimų laukas: kartografija, geografija ir kt.

El. pašto adresas: t.duksa@gmail.com

Ilna Urbanavičienė. Kauno kolegijos Technologijų fakulteto Geodezijos katedros lektorė, Lietuvos kartografų draugijos narė, Lietuvos matininkų asociacijos narė. Mokslinių tyrimų laukas: fotogrametrija, geoduomenų apdorojimas, istorinė kartografija.

El. pašto adresas: ilona.urbanaviciene@go.kauko.lt

Valdas Urbanavičius. Kauno kolegijos Technologijų ir kraštotvarkos fakulteto Geodezijos katedros lektorius, Lietuvos kartografų draugijos tarybos narys, Lietuvos matininkų asociacijos narys, UAB „Aerogeodezijos institutas“ kartografijos ekspertas. Mokslinių tyrimų laukas: erdviniai duomenys, istorinė kartografija.

El. pašto adresas: valdas.urbanavicius@go.kauko.lt